

pod kojima se pacijenti leče pisale su još 1855 godine „Novice“: „Ljudi su sami jame i pesak kopali motikama i lopatama da bi gradili sebi kalužne otvore u kojima su se u blatu kupali“ (dr Mirko Karlin, Kaj so leta 1855 pisale „Novice“ o Čateških toplicah, Zbornik referatov, Ljubljana 1967, 165.; dr Vladimir Bazala navodi podatak napisan 1784 godine po kome su uslovi u Krapinskim toplicama bili slični današnjim u Bivoljskoj banji. Tada je „Kupalište bilo prilično posećeno ali su uređaji prilično nečisti i zapušteni. Kupači ne plaćaju ništa . . . U po bijela dana sjedi mnoštvo golih ljudi u kupelji koja je sličnija kupelji za konje . . .“, Povjesni razvoj, 200. — 4) Bojko Bojović, Banja Ilidža kod Peći, turistički informator.

FORMATION OF NATIONAL SPAS IN SERBIA

Srebrica KNEŽEVIĆ

Of 350 registered places with thermomineral springs in Yugoslavia 148 or 42% are situated in Serbia; 30 spas out of the total of 63 are in Serbia. Although the number of actual spas is so large and their waters are medically examined, there are still other spas, not registered, so-called „popular spas“, mostly visited by village people. In the course of time they won exceeding popularity and a large number of other people come to visit them. Some of these spas, which were medically approved, already became officially accepted. Archaeological remains were found in the vicinity of some spas which were not arranged at all; they bear evidence of the time when these spas were exploited. The people from the surrounding settlements coming to be treated in completely natural conditions and using permanently the water from these spas have recently drawn attention to the spring of healing water, so that it was examined and officially approved.

Considering these questions primarily from an ethnological and medical aspect the author analyses in her paper the foundation of a natural health resort known among the people as Bivoljska Banja (Buffalo Spa), carrying out ethnological investigations on the spot. The attached photographs show how male and female patients of different age spend two or three hours motionless, plunged deeply, to the shoulders, into pools of dark green water. By the springs or under improvised shelters these people usually change clothes and afterwards, lying in the sun, rest on the ground, to recover after a salutary bath. Some patients spend a week or three in their waggons, improvised shelters or tents till their treatment is completed. Thus in the course of time a seasonal spa was formed of a temporary settlement.

Regarding other spas of the same character, Ilidža near Peć, a brief historical outline is given of its development and transformation into a contemporary resort with all necessary urban elements.

Besides a historical review of the former spa a development line of some swimming-pools and other objects is described in the paper, up to a contemporary bath with separate swimming-pools for ladies and gentlemen, bathtubs, halls for massage and recreation. Hotels, private-owned villas, administrative centres, post office and all other contemporary objects situated around a well arranged park give to this exclusively popular spa till now a characteristic of a modern resort of today.

BRESTOVAČKA BANJA

Milutin VELIMIROVIĆ

U veoma živopisnom planinskom kraju nekadanjeg Zaječarskog okruga, u središtu vulkanske oblasti Crnog Timoka, nalazi se stara Brestovačka Banja, najpoznatija terma u Timočkoj krajini.

Banja je okružena šumovitim brdima koja je zaklanjaju od vetrova. Leži na nadmorskoj visini od 385 m, ima veoma povoljne klimatske uslove, sa dosta vlage, a bez jakih dnevnih vrućina.

Ima osam zasebnih izvora koji snabdevaju opšte bazene i kade za kupanje, a pored toga ima još dva jaka topla izvora izgrađena kao česme.

Kod jednog kupatila ima i tri manja izvora od kojih svaki snabdeva po jednu zasebnu kadu.

Izvori koji snabdevaju opšte bazene i kade daju razne količine vode, od 7,5 litara u minutu kod kupatila br. IV do preko 34 litra kod kupatila br. III, čija je voda i najtoplija: 39 do 41°C.

Temperatura izvora je različita i kreće se između 39 i 40°C.

Česme daju od 6,5 do 18,5 litara vode u minutu, a temperatura im je od 37 do 38,5°C.

Izvori Brestovačke Banje izbijaju sa raznih dubina iz pukotina trahitskih i andezitskih stena i svi su po hemijskom sastavu manje više slični.

Voda Brestovačke Banje, prema hemijskom sastavu, dolazi u red slabih sumporovitih hiperterma sa karakterom slabih saliničnih voda.

Od srpskih hemičara prvu analizu vode Brestovačke Banje izvršio je prof. Sima Lozanić.

Prema njegovoj analizi voda najviše sadrži natijum-sulfata i kalcijum-sulfata, a znatno manje magnezijum-sulfata, silicijum-oksida i natrijum-hlorida. Suma svih sastojaka na 1.000 gr vode iznosi 0,862 grama. Slobodne ugljene kiseline i u bikarbonatima ima 0,030 a suvog ostatka oko 0,86 grama.

Analiza je vršena davno (1885. godine) a sigurno bi se danas, pri savremenim načinima ispitivanja, našlo još nešto novo.

Voda Banje je i radiokativna i njena radiokativnost dostiže 0,46 i 0,48 Mahovih jedinica u bazenima br. I i br. II, a zatim slabi od 0,37 do 0,17 u ostalim bazenima, dok u bazenu br. VI iznosi svega 0,03.

Mineralna voda se upotrebljava uglavnom za kupanje, ali i za piće, a pije se obično s mlekom ili sa surutkom.

Prema mišljenju dr Stevana Mačaja, dugogodišnjeg lekara Brestovačke Banje, mnogostrukog naučnika koji je prvi ozbiljno proučavao dejstvo vode ove Banje, ona je slična dejstvu vode u Daruvaru, Sent Lukaslu kod Budimpešte, Mehadiji, Badenu kod Ciriha i Toplicama u Češkoj.

Kao sumporovita voda, koja se kao takva kod naroda uopšte mnogo ceni, ona uživa glas specifične vode za lečenje reumatičnih oboljenja zglobova i mišića. Dosadašnje iskustvo to i potvrđuje.

Lečenje u banji indicirano je kod hroničnih reumatičnih oboljenja zglobova i mišića, kod raznovrsnih neuralgija i pareza, kod ankiloza, kod oboljenja pleure i peritoneuma, naročito posle preležanih eksudativnih pleuritisa, kod uratičnih dijateza, kod raznih hroničnih oboljenja ženskih polnih organa i kod svih dermatoloških oboljenja gde treba ublažiti jaku osetljivost kože, zatim kod Bazedovljeve bolesti, kod raznih anemija, neuroza i nervne razdražljivosti, kod nesаница, histetrije i horeje.

Vova blago draži kožu preko perifernih nerava i reflektorno utiče i na centralni nervni sistem, koji se usled tog blagog draženja smiruje. Svakako da u Brestovačkoj Banji, pored vode, povoljno utiče i odgovarajuća nadmorska visina (385m) sa šumovitom lepom okolinom.

Iako stara, poznata kod naroda kao dobro lečilište, Brestovačka Banja još nije dovoljno ispitana.

Po odzivu svih lekara koji su u njoj radili, počevši od dr Mačaja i dr Laze Ilića, pa do svih ostalih iz Timočke krajine koji su u Banju upućivali svoje bolesnike ili se tamo sami lečili, rezultati lečenja su bili vrlo dobri, nekad prosto neverovatni, čak i kod onih starih slučajeva (ankiloza) gde se već unapred nije moglo očekivati neko poboljšanje.

*

Brestovačka Banja je, po svemu sudeći, bila poznata još za vreme Rimljana, iako nema stvarnih sigurnih dokaza o tome. Pošto su u tom kraju, u okolini Banje i na teritoriji sadanjeg Borskog rudnika postajali još i tada rudnici u kojima se sigurno vadila bakarna i zlatna ruda, Rimljanima je svakako bila poznata i mineralna voda Brestovačke Banje.

Kao ljubitelji banja i kupanja, Rimljani, koji su imali svoja naselja u toj okolini, što se utvrđuje po ostacima ruševina i nalazu rimskih groblja, kao i raznog bakarnog, srebrnog i zlatnog novca, svakako su iskorišćavali Banju i kao kupalište i kao lečilište.

Banju su koristili i posećivali i Turci za vreme svoje vladavine tim krajevima. O tome svedoče neki bazeni koji su podignuti u njihovo vreme i ostaci ruševina njihovih teferič-čardaka i kula.

Iako je Brestovačka Banja bila za vreme vladavine Turaka u pogledu komunikacija dosta nepristupačna, nju su posećivali i bolesnici iz udaljenih krajeva — iz Bugarske i Rumunije.

Na godinu dana posle oslobođenja tih krajeva od Turaka, Banju je posetila žena kneza Miloša, kneginja Ljubica u pratnji gospodar — Jevrema i Hajduk Veljkovog brata Milutina, i o tome na jednoj ploči, nad glavnim kladencom, postoji natpis:

„Poseti ovo ilidžu Ljubica M. O. knjaginja 1834.“

Godine 1835. te krajeve je, po želji kneza Miloša, obišao baron Herder, načelnik Saksonske rudnika, radi proučavanja rudarskih terena, pa je tom prilikom posetio i Brestovačku Banju i razgledao njene izvore, a svakako poneo i vodu radi ispitivanja.

Prvo naučno ispitivanje mineralnih voda, pa i vode Brestovačke Banje, u kneževini Srbiji, izvršeno je za vreme kneza Miloša, kada se dr Karlo Pacek, Slovak

po narodnosti, koji je u Srbiju prešao 1833. zainteresovao za njene mineralne vode. On je kod kneza Miloša izdejstvovao da se vode nekih naših banja, među njima i voda Brestovačke Banje, pošalju na analizu u inostrane laboratorije. Vode su poslate u Beč i tamo je hemijsku analizu izvršio dr Hrušauer.

Posle dobijenih rezultata dr Pacek je izradio indikacije za primenu i korišćenje tih voda, pa i vode Brestovačke Banje. Po tim indikacijama tamo se mogu lečiti „razne kostobolje po zglobovima, zastareli reumatizam, oduzete časti tela“, ali i unutrašnji organi „creva, jetra i slezina“, jer je „dejstvije vode otvarajuće i rastvarajuće“, pa se voda mogla primeniti „kod tvrde džigerice i slezine, kod žlezda otečeni, kod zadržavanja ženskog vremena“ itd.

U početku srpske vladavine od 1833. godine posetioci Banje su bili pretežno iz samog Crnorečkog okruga i susednih, Krajinskog i Knjaževačkog, i to poglavito varošani — zanatlije, trgovci i činovništvo sa nešto seljaka iz okoline. Broj Rumuna i Bugara se znatno smanjuje, ali se za Banju interesuju vladari kneževine Srbije.

Tako je 1837. godine knez Miloš naredio da se sazida trv. Mali konak, koji se, gotovo neizmenjen, održao sve do današnjih dana, a izgrađene su još neke zgrade za bolesnike i osoblje, kafana, pekara, ambari i dr.

Hajduk-Veljkov brat, Milutin, podigao je zgradu „Sirotinjske kvartire“, kao svoju zadužbinu, za stanovanje i lečenje siromašnih bolesnika, u kojoj su, u nekoliko soba, mogla da se smeste 35 do 40 bolesnika. Sa potvrdom, tj. sirotinjskim uverenjem, tu su besplatno stanovali i lečili se siromašni bolesnici.

Većina od tih zgrada sada ne postoji. Neke su porušene ili izgorele za vreme prvog svetskog rata, ili docnije, a neke je odnela velika poplava 1915. godine.

Godine 1856. knez Aleksandar Karađorđević je sagradio svoj konak koji još i sada postoji. Dugo godina to je bila najveća i najlepša zgrada, koja je docnije, sa svojih sedam soba, na zauzimanju dr Mačaja, ustupljena za stanovanje gostiju — bolesnika.

Lečenje bolesnika u Banji dugo godina je vršeno bez stručne medicinske kontrole. Bolesnici su dolazili i lečili se — kupali se i pili vodu prema ranije stečenom narodnom iskustvu, kako su i koliko su hteli. Lečenje i upotreba vode pod stručnom kontrolom lekara počelo je 1871. godine. Banjska sezona je trajala od 15. juna do 15. avgusta, a prvi banjski lekar bio je tadanji fizikus Okruga crnorečkog dr Stevan Mačaj, čovek velike kulture, naučnik i odličan lekar. On je, prema tadanjim mogućnostima i stanju medicinske nauke, u ovom slučaju balneologije, počeo da proučava dejstvo vode na bolesnike i zaveo jedan sistematski red i pravilan način lečenja.

U toku svoga dugogodišnjeg rada u Banji za vreme letnje sezone, pažljivim posmatranjem i proučavanjem dejstva vode na pojedina oboljenja, dr Mačaj je došao do izvesnih tačnijih zaključaka. Na osnovu stečenog i proverenog iskustva postavio je i pravilnije indikacije za lečenje bolesnika, sa tačnijim doziranjem dnevnog trajanja i opšteg broja kupanja.

Banjski režim i red koji je hteo da zavede nailazio je na velike teškoće, jer mnogi bolesnici nisu hteli da ga se pridržavaju. Pa ipak je lečenje u Banji, i pored gurmanjskih i bečarskih sklonosti nekih bolesnika, bilo uspešno, a naročito kod onih koji su se pridržavali lekarskih uputstava.

Dr Mačaj je u toku godina svoje iskustvo korigovao i dopunio, a docnije je to upotpunio i dr Laza Ilić i može se sa sigurnošću tvrditi da se od tog doba indikacije i način lečenja u Banji gotovo nisu nimalo izmenili.

Za vreme ratova Banja je dosta stradala.

Posle drugog svetskog rata u Banji su podignuti neki novi objekti, a među njima i nov hotel. Znatno su poboljšane i komunikacije, izgradnjom dobrog puta od Zajechara (32km) do Banje i od Beograda preko Požarevca, Petrovca i Žagubice (oko 200 km) koji samo još delimično nije asfaltiran.

Kao banja nesumnjivo velike vrednosti, čije ispitivanje još nije završeno, Brestovička Banja, kojoj mnogi pripisuju odlično dejstvo i kod seksualnih tegoba — neurastenija, može postati jedno od veoma važnih klimatsko-banjskih lečilišta, kako za sve ranije pomenute bolesti, tako i za psorijazu. Kao lečilište i oporavilište sa divnom okolinom. Banja bi mogla da radi u toku cele godine i mogla bi postati opšte odmaralište.

BIBLIOGRAFIJA

¹⁾ Urania, Himičesko razlaganje vode zoveme Brestovačke, 1837. — ²⁾ Stevan Mačaj, Monografija Brestovačke Banje, delimično objavljena u Srpskom arhivu 1888 g., delimično u pismenoj zaostavštini dr S. Mačaja. — ³⁾ Laza Ilić, Brestovačka Banja — Timočanin, 1890. — ⁴⁾ Stevan Mačaj, Opis Crnorečkog okruga, Glasnik Učenog društva, 1891. — ⁵⁾ Ščerbakov, Hran. Joksimović, Lekovite vode i banje u Kraljevine SHS, izdanje Min. nar. zdravlja, Beograd, 1922. — ⁶⁾ Laza Nenadović, Banje, morska i klimatska kupatila u Jugoslaviji, Beograd, 1936.

LES BAINS DE BRESTOVAC

Milutin VELIMIROVIĆ

Ces bains, les plus connus dans L'Est de la Serbie, se trouvent dans une région pittoresque, couverte de forêts, à 385 m. d'altitude.

Dans les bains de Brestovac il y a en tout dix sources d'eau chaude, de température différente, allant de 37 à 41°C. L'eau est faiblement sulfureuse et salée, ayant une radioactivité de 0,03 à 0,48 unités de Mach. L'eau est utilisée beaucoup plus souvent pour les bains que pour boire. Etant sulfureuse, elle sert à traiter un assez grand nombre de maladies telles que: les rhumatismes, les neuralgies, les neuroses, les neurasthénies, les ankyloses et autres.

Le traitement des malades, par les médecins diplômés, avait commencé en 1871.

Les eaux minerales et les bains devraient être étudiés plus profondément et mieux aménagés, afin de servir non seulement pour soigner les malades, mais aussi pour les convalescents et autres nécessitant le repos.

NEKI ARHIVSKI PODACI O KOLERI U OKOLINI SKADRA 1855. GODINE

Andrija LAINOVIĆ

Spremajući se za otklanjanje ruskog carističkog uticaja na istoku, a posebno na Balkanskom poluostrvu, zapadne kapitalističke sile, Francuska i Engleska, preuzimale su sve mere polovinom prošlog veka da se to što uspešnije obavi. Pojačale su rad svojih konzulata na Balkanskom poluostrvu i osnivale nove. Među ovim bio je i Francuski konzulat u Skadru, koji je otvoren 1853. godine. Upravo, on je tada bio obnovljen, jer je Francuska imala svoj konzulat u Skadru još za vreme Napoleona I, od 1806 do 1814. godine. Obnovljen 1853. godine, ovaj je konzulat imao u svojoj nadležnosti severnu Albaniju, tj. Skadarski sandžakat, Prizrenski sandžakat i Crnu Goru, dakle krajeve koji su bili u doba probudene nacionalne svesti, naročito kod Srba, značajni u prvom redu s vojno-političke tačke gledišta a onda i s ekonomske. Francuska ih je želela iskoristiti kao sirovinsku bazu i kao vezu sa istokom u čemu je Skadar igrao veliku ulogu, povezan za Jadransko more preko reke Bojane. Preko njega vođena je živa trgovina i Francuska je nastojala da u njoj uzme što većeg udela. Rezultati su se brzo pokazali čemu je svojim neumornim radom mnogo doprineo konzul Ijasent Ekar (Hyacinth Hecquard). Njegovom živom aktivnošću sređivani su mnogi crnogorsko-turski granični sukobi i najzad je sproveden francuski politički uticaj na tadašnjeg crnogorskog kneza Danila a istisnut ruski, i to baš u doba kad je vođen poznati krimski rat protiv Rusije (1853—1856).

Podaci o toj Ekarevoj aktivnosti nalaze se u njegovim izveštajima koje je slao u Pariz svom ministarstvu i u prepisci koju je održavao sa crnogorskim knezom Danilom a ima ih i u izveštajima austrijske obaveštajne službe koja je pratila ovu njegovu aktivnost. Glavni deo ove arhivske građe nalazi se danas u Zadru, Cetinju, Beču i u Arhivu Francuskog ministarstva spoljnih poslova u Parizu. U njoj ima podataka i o zdravstvenim prilikama, naročito o pojavama zaraznih bolesti, kolere u prvom redu, koja je bila često nemili gost u našim zaostalim krajevima. Ekar o tome obaveštava svoje ministarstvo ali se nigde ne vidi da je ma šta preduzimao za njeno suzbijanje ili predlagao da to Francuska uradi preko njega slanjem lekova, lekara i sanitetskog osoblja. Suprotno tome postoje mnogi podaci o veoma strogim sanitetskim merama na granici koje su austrijske vlasti sprovodile i o radu pojedinih lekara iz Italije i Austrije. Ukazaćemo ovom prilikom radi ilustracije na nekoliko podataka o tome koji se nalaze u Ekarevim izveštajima iz 1855. godine.

Kolera se javila u julu mesecu 1855. u selima Zadrina i brzo se širila. Došla je, i pored sprovedenog karantina, do Tetova i Skoplja. O tome konzul Ekar obaveštava ministarstvo 19. jula 1855. godine sledećim izveštajem: